

פרשת ויקהל: שני כרובים

בלב ליבו של מקום הקדושה והשראת השכינה בישראל, בקודש הקודשים, עומד זוג פסלים: "ויַעַשׂ שְׁנֵי כְּרֻבִים זָהָב מִקָּשָׁה עֲשָׂה אֹתָם מִשְׁנֵי קְצוֹת הַפְּתָרִת: כְּרוֹב אֶחָד מִקָּצֵה מִזֶּה וּכְרוֹב אֶחָד מִקָּצֵה מִזֶּה מִן הַפְּתָרִת עֲשָׂה אֵת הַכְּרֻבִים מִשְׁנֵי קְצוֹתָיו: וַיְהִי הַכְּרֻבִים פְּרָשִׁי כְּנָפִים לְמַעַלָּה סִכְכִים בְּכַנְפֵיהֶם עַל הַפְּתָרִת וּפְנֵיהֶם אִישׁ אֶל אָחִיו אֵל הַפְּתָרִת הָיוּ פְּנֵי הַכְּרֻבִים"¹. מן המקום הזה מדבר הקב"ה אל משה רבנו: "וּכְבֹּא מִשָּׁה אֵל אֶהָל מוֹעֵד לְדַבֵּר אֵתוֹ וַיִּשְׁמַע אֵת הַקּוֹל מִדְּבַר אֱלֹהֵי מַעַל הַפְּתָרִת אֲשֶׁר עַל אַרְץ הָעֲדָת מִבֵּין שְׁנֵי הַכְּרֻבִים וַיְדַבֵּר אֵלָיו"². בשל כך, אחד מתארו של הקב"ה הוא "יושב הכרובים"³. במקדש שלמה, נוספו עוד שני כרובים, גדולים יותר: "ויַעַשׂ בְּדָבִיר שְׁנֵי כְּרוֹבִים עֲצֵי שִׁמֹן עֲשָׂר אַמּוֹת קוֹמָתוֹ: וְחֲמֵשׁ אַמּוֹת כְּנָף הַכְּרוֹב הָאֶחָת וְחֲמֵשׁ אַמּוֹת כְּנָף הַכְּרוֹב הַשֵּׁנִית עֲשָׂר אַמּוֹת מִקְצוֹת כְּנָפָיו וְעַד קְצוֹת כְּנָפָיו: וְעֲשָׂר בְּאַמָּה הַכְּרוֹב הַשֵּׁנִי מִדָּה אַחַת וְקָצֵב אֶחָד לְשְׁנֵי הַכְּרֻבִים: קוֹמַת הַכְּרוֹב הָאֶחָד עֲשָׂר בְּאַמָּה וְכֵן הַכְּרוֹב הַשֵּׁנִי: וַיִּתֵּן אֵת הַכְּרוֹבִים בְּתוֹךְ הַבַּיִת הַפְּנִימִי וַיִּפְרְשׂוּ אֵת כְּנָפֵי הַכְּרֻבִים וַתִּגַּע כְּנָף הָאֶחָד בְּקִיר וְכַנְף הַכְּרוֹב הַשֵּׁנִי נִגְעַת בְּקִיר הַשֵּׁנִי וְכַנְפֵיהֶם אֵל תוֹךְ הַבַּיִת נִגְעַת כְּנָף אֵל כְּנָף: וַיִּצַּף אֵת הַכְּרוֹבִים זָהָב"⁴.

איך מיישבים את הפער בין המציאות הזאת לבין האיסור הגמור והחמור על עשיית פסל ותמונה? חז"ל מנו את הסתירה בין איסור עשיית פסל לבין קיומם של הכרובים כאחת הדוגמאות המובהקות לסתירות בתורה שנאמרו "בדבור אחד": איסור אשת אח ומצות יבום, איסור שעטנז ומצות ציצית שנעשית מצמר ופשתים יחדיו, איסור מלאכה בשבת ומצות הקרבת קרבנות בשבת, ועוד.⁵ אך בכך לא נפתר הקושי, הוא רק שובץ לתוך מערכת רחבה יותר של קשיים וסתירות אופייניות בתורה. זאת ועוד, לפי אחת מן הדרשות באגדה, הנסמכת על פסוק במקדש שלמה,⁶ הכרובים היו נראים כאיש ואשה השרויים בקירבה אינטימית: "מעורים זה בזה"⁷. חז"ל הקצינו את חומרת הקושיה תוך שהם מניחים אותה בפיהם של מחריבי המקדש: "אמר ריש לקיש: בשעה שנכנסו נכרים להיכל ראו כרובים המעורין זה בזה, הוציאון לשוק ואמרו: ישראל הללו שברכתן ברכה וקללתן קללה יעסקו בדברים הללו? מיד הזילום [=זלזלו בהם], שנאמר: 'כל מכבדיה הזילוה כי ראו ערותה'"⁸. משמע, לא זו בלבד שהכרובים עוררו בעיה של פסל ותמונה, אלא גם היבט מביך של עריות. יש להדגיש, כי הכרובים לא היו מוצנעים בסתר קודש הקודשים, מאחרי הפרוכת, אלא היו מוצגים לפני כל עם ישראל בעלותם לרגל, שלש פעמים בשנה.⁹

מפרשים רבים הסבירו שמכיון שהכרובים לא שימשו לפולחן ולא השתחוו להם, אי אפשר להכליל את השימוש בהם באיסור פסל ותמונה.¹⁰ פירוש זה הוא תירוץ לקושיה אך אין בו הסבר מדוע מלכתחילה צויה ה' לבנות כך את הארון והכפורת ולשם מה נחוץ היה להציב פסלים בקודש הקודשים. יש להציע סיבה מחייבת לנוכחותם של הכרובים במשכן, ולהופעתה של שכינת ה' מעליהם ומבינותם.

¹ שמות לז, ז-ט

² במדבר ז, פט

³ שמואל א ד, ד. שמואל ב ו, ב. ויש לו קיום בנוסח הברכות לדעה שלא נתקבלה להלכה, בזימון ברבוא משתתפים: משנה ברכות ז ג.

⁴ מלכים א ו, כג-כח

⁵ פסיקתא זוטרותא (לקח טוב) שמות כה יח.

⁶ מלכים א ז לו

⁷ יומא נד, ב. יש דעות אחרות בין המפרשים. לדעת רשב"ם וחזקוני היתה להם צורת עוף. לדעת ראו"ב צורתם היתה כצורת נערים. וכך מפרשים "מעשה צעצועים" בדברי הימים ובגמרא בבא בתרא צט א'. רבנו בחיי מעלה את האפשרות שהיו נראים כמבוגר ונער, כדוגמת אב ובנו. (תרומה כה יח)

⁸ יומא נד, ב. וכן הוא באיכה רבה, פתיחתא ט', שהובילו את הכרובים בחוצות ירושלים ומעידים שישאל היו עובדי כוכבים.

⁹ יומא נד ב שם.

¹⁰ חזקוני לפרשת תרומה כה יח.

נלך בעקבות פירושו של רבנו בחיי ונרחיב על פי גישתו:¹¹ הכרובים הם סמל. דבקותם זה בזה מסמלת את הרעיון של ההשלמה ההדדית בין כוחות מקבילים בבריאה הנחוצים כדי להשרות שכינה בעולם. בראש ובראשונה, הזיווג בין איש לאשה עליהם נאמר שאם זכו שכינה ביניהם.¹² השלמות של האדם בבחינת צלם א-להים היא בבריאתו כצמד: זכר ונקבה, המשלימים את זה לישות אנושית אחת שלמה. בנוסף לכך יש למנות צמדים אחרים, לעתים ניגודים, לעתים מקבילים, המרכיבים יחד שלמות מאוזנת: חכמה ובינה, חסד וגבורה, דין ורחמים, אהבה ויראה. בכך הם תואמים גם לזוגות אחרים שמופיעים במשכן כדוגמת שני לוחות הברית המונחים תחתם בארון הברית, שתי מערכות לחם הפנים, שני הכבשים של קרבן התמיד ומוסף השבת, שני השעירים של יום הכפורים, ועוד ועוד.

רעיון אחר המסומל על ידי הכרובים זו הדבקות בין הקדוש ברוך הוא לעם ישראל. חכמים נתנו לכך ביטוי נוסף במדרש: כתוב אחד אומר "ופניהם איש אל אחיו"¹³ וכתוב אחר אומר "פניהם אל הבית",¹⁴ כיצד יתקיימו שני הכתובים הללו? בשעה שישראל עושים רצונו של מקום, פניהם איש אל אחיו, וכשאינם עושים רצונו של מקום, כביכול בטלה הדבקות, והם מפנים עורף זה לזה- ופניהם אל הבית.

המשכן כולו מהווה ייצוג סמלי של ארמון מלוכה, אך הוא מתוקן כבית אנושי. בחצר מצויים כיוור הרחצה והמזבח שמקביל לתנור וכיריים עליהם מבשלים. בתוך הבית. בחדר החיצון, שהוא חדר המגורים, נמצא שלחן האכילה ועליו לחם הפנים, מנורת המאור, ומזבח קטורת לריח ניחות. מאחורי הפרכת נמצא החדר הפנימי, חדר המיטות¹⁵ שבו מתייחדים האיש ואשתו. על המזבח – בשר ויין, על השלחן – לחם, במנורה – נרות דולקים, ובחדר הפנימי, איש ואשה מתייחדים! הייצוג האנושי למקום השראת השכינה אינו מכוון חלילה למחשבה שהא-להים זקוק לאכילה ושינה, או חלילה לבת זוג, אלא אדרבה, הוא מצביע על כך שהקב"ה שוכן בין בני האדם, בתוך האנושי: "אהל שיכון באדם".¹⁶ התקנתו של מקום השראת השכינה כמקבילה של מדור אנושי, וההקבלה בין קודש הקודשים לדבקות שבין איש לאשתו, מלמדת עד כמה הרעיון של החיבור, התיאום והזיווג בין ניגודים המשלימים זה את זה מהווה יסוד מרכזי בכל הבריאה כולה, ומכון להשראת שכינתו יתברך בעולמו.

¹¹ שמות כה יח

¹² סוטה יז א

¹³ שמות כה כ

¹⁴ דברי הימים ב ג יג

¹⁵ רש"י למלכים ב יא ב

¹⁶ תהלים עח ט